

שצריך דם פר תחילה ולא בבת אחת. ויש שהביאו מכאן סיוע שדברים שיש להם סדר קדימויות מסוים, אין הקפדה שלא יתבצעו בבת אחת ובלבד שלא יקדים את המאוחר (ע' תוס' ישנים; תוס' תמורה ד ד"ה ואיתמר; שו"ת אבני נזר או"ח לג, יב; רנג; שעט"ו; חו"מ נו. וע' במצוין לעיל לה על כתיבת אותיות השם בבת אחת).

'סבר רב פפא קמיה דרבא למימר נותן שבע למטה לשם פר ולשם שעיר... אמר ליה רבא...' רב פפא לא שמע דברי רבי ירמיה דלעיל (רישב"א. וע' ב'חדושים ובאורים' פירוש אחר). ע"ע משא ומתן בפירוש הסוגיא באבני נזר חו"מ נו.

(ע"ב) 'אמר רב אשי: למעוטי שירים שבצואר בהמה'. והתנא השני סבר שאין צריך מיעוט לדם שבצואר הבהמה, כיון שאינו ראוי להזאה, פשוט שנדחה והולך לאמה (רישב"א).

*

'אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים' –

'ראה העלבון מהחילול השם, כשגידר טיטוס בפרוכת ויצא ממנו דם קסבר כו'. ואף שלפי האמת היה דבר טבעי, כי הכהן-גדול היה מזה ביום כפורים בקודש הקדשים ז' הזאות אחד למעלה וז' למטה, ותנן אם נגעו הדמים בהפרכת נגעו, ולא ימנע שבהמשך השנים כמה פעמים נגעו, והדם נבלע בהפרכת ככמה עניינים במקדש שהיו נבלעים במקומן, ועתה כשחולל קדושת הפרכת ונסתלק תוקף קדושה ממנו אז יצאו אלו הדמים בטבע. מכל מקום היה חילול השם לעיני הרואים...' (מתוך שלה"ק תענית פרק תורה אור א בהגהה).

דף נח

'שאני רגל דלא מצי מבטל ליה'. ואף אם חברו יבטלה בפירוש עד שיגמור זה עבודתו – בטלה דעתו. ואולם מזרק בתוך מזרק מדובר שביטלו עד גמר העבודה (עפ"י מאירי).

התוס' בסוכה (לו). פרשו שהרגל חוצצת משום דלא אורחיה הוא. ואם כוונתם שאין הדרך לעמוד על רגל חברו, אם כן כשעמד על אבן שעל הרצפה יהא כשר. אבל בתוס' שבת צג: נקטו שאבן חוצצת אעפ"י שהיא ממין הרצפה מפני שאין מבטלים אותה שם מפני שהיא מפריעה. ושנא כוונת התוס' בסוכה דלאו אורחיה לבטלה שתהא מונחת שם, וא"כ הוא הדין לאבן.

'הניח סיב בתוך המזרק... בדם כשר בקומץ פסול'. הוצרך לומר שבקומץ פסול מפני שהסולת דקה מאד ופעמים שמבצבצת ויוצאת דרך הסיב, והיה מקום לומר שאין הסיב חוצץ (עפ"י תוס' ישנים).

'אמר ליה: תניתוה, נתן את המלא בריקן, מאי לאו הושיב מזרק מלא לתוך מזרק ריקן'. צריך עיון מה טעם יעשה כן. אולי יש לומר כי לא רצה לבטל הכלי האחד מהמצוה מכל וכל (עפ"י שפת אמת). או משום שאינו מדרך ארץ להשאיר בהיכל כלי ריק מלולך בדם (חדושים ובאורים). ולפי האמת מתפרשת המשנה שמערה המלא לריקן ואינו נותן מזרק בתוך מזרק (ע' חדושים ובאורים).

(ע"ב) 'מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית דרומית... דברי רבי עקיבא. רבי יוסי הגלילי אומר: מקרן מזרחית צפונית...'. רש"י מפרש שנחלקו במחלוקת התנאים דלעיל (נא): האם פרוכת אחת היתה, פרופה מן הדרום, או שתי פרוכות היו והחיצונה פרופה לצפון. ואולם הרמב"ם פסק כסתם משנה דלעיל ששתי פרוכות היו (בית הבחירה ד, ב). וגם פסק כסתם משנתנו שמתחיל מקרן מזרחית צפונית (עבודת יום הכפורים ד, ב). ופרש הרשב"א (בתשובה שפח) שבין לרבי עקיבא בין לרבי יוסי הגלילי שתי פרוכות היו אלא שלרבי עקיבא החיצונה פתוחה לדרום ולריה"ג לצפון. ופסק הרמב"ם כסתם משנה וכריה"ג [ומחלוקת התנאים דלעיל נסובה רק על מנין הפרוכות, אם אחת או שתיים, ולא על מקום הפתח. וגרס שם בגמרא גרסה אחרת]. ויש מפרשים דעת הרמב"ם על פי דברי רבנו חננאל כאן שויצא אל המזבח משמע שהיה יוצא ממנו לגמרי, לאורך ולרוחב, נמצא לפי זה שאם הוא בא מפתח קדש הקדשים שבדרום-מערב, הולך למזרח המזבח ולצפון (עפ"י זבח תודה. וקרוב לזה בתוס' ישנים נט.). וע' בחדושי רעק"א). ורבי עקיבא סובר שלא היה עובר אלא לאורך המזבח ולכך הגיע לקרן מזרחית-דרומית. כן מוכח בגמרא, וכן מבואר ברבנו חננאל. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ו יד, ה. וצ"ב בדבריו.

הא למדת שכל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין' -

'כל הנכנסין להר הבית, נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאים דרך שמאל, חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף לשמאל...' (משנה מדות ב, ב). - 'אם יש לו עסק בהר הבית, ואותו מקום שצריך לילך שם אם הוא פונה לשמאלו הוא קרוב לאותו מקום - אין רשות לפנות לשמאלו כדי להתקרב לאותו מקום אלא צריך לפנות דרך ימין ולהקיף עד שיגיע לאותו מקום, ואז יוצא דרך שמאל לכניסתו, אבל כל הילוכו רק ימין, אף ביציאתו וכניסתו. ב'מלאכת המשכן' יליף לה מקרא משלשה פנים מזרחה, שאין תלמוד לומר 'פונים' ד' פעמים אלא כל פינות שאתה פונה בעזרה ובהר הבית פונים לימין. לראש המזבח - פונים לימין' (פירוש הרא"ש שם).

'מדינא בההוא קרן דפגע ברישא בההוא עביד ברישא דאמר ריש לקיש אין מעבירין על המצות... וכיון דיהיב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא'. יש שכתבו לשמוע מכאן שהעובר על המצוה, עליו לחזור ולעשותה בתחילה, ואין אומרים כיון שעבר עבר ועתה הרשות בידו לקיים המצוה האחרת (עפ"י טורי אבן מגילה ו: וכ"כ בכתבי קה"י החדשים קמ, ועוד). ויש מי שכתב לדרחות שאפשר דוקא בקדשי מזבח עושים כן לפי שיש בהם לימוד מיוחד (כדלהלן נט.) על כך שאין מעבירים על המצוה, ונצרך הלימוד הזה למקרה כזה שכבר עבר, אבל לא בשאר מקומות (עפ"י הנצי"ב).

תלה זאת בגרסת הראשונים להלן; לרש"י ותוס' אין גורסים הדרשה המיוחדת, ולדבריהם נראה שהוא הדין בכל מקום, גם אם עבר - חוזר לאותה מצוה. ואילו הרמב"ם גרס אותה דרשה, ולדעתו יש לחלק בין קדשי מזבח לשאר מקומות כאמור. וע' עוד בדברי הנצי"ב בחדושיו לשבת סא, ובתשובת בנו הגר"ח ברלין (נדפסה בקובץ אבן ציון עמ' שו) בענין הקדים תפלין של-ראש לשל-יד. וע"ע חזו"א זכחים טו, א-ב; שו"ת שבט הלוי ח"ו יד.

ומסתבר שבכל אופן אם עבר על המצוה והגיע למצוה אחרת, אין לעבור עליה כדי לחזור לראשונה כי אז נמצא מעביר על המצוה. וכן מבואר בפוסקים (או"ח כה, א) לענין טלית ותפלין שאם העביר על אחד מהם ולקח בידו את השני - יקיים המצוה שבידו ולא יעביר עליה לחזור לראשונה. [ומלשון הפוסקים (ע"ש במשנ"ב סק"ה) 'ונטל הטלית' יש מקום לדקדק שאם לא נטלה אלא רק עזב התפלין, יניח התפלין תחילה שלא כסדר הראוי מעיקרא מפני שכבר נתחייב בהן כשנטלן, ובדומה לדין האמור

בסוגיתנו שחזור לקרן שפגע בה תחילה. אמנם יש מקום לחלק בין מצוה אחת שיש בה סדר מסוים, לשתי מצוות נפרדות שי"ל שאין חייב לחזור למצוה האחרת אם כבר עזבה. וע"ע במובא בזבחים נא].
ונראה שכן מוכח בסוגיתנו, כי אם נאמר שצריך לחזור לראשונה, היה צריך לצאת מן המזבח וקודם שמוזה על קרן מזרחית יחזור למערבית ויזה עליה כיון שנתחייב בה לראשונה [והרי יצא מן המזבח ודי בכך, ואין נראה לומר שמ'יצא' למדנו דין על מקום הזאה ראשונה שיהא במזרח דוקא] – אלא ודאי כיון שהוא במזרח, אין לו לעבור על קרן מזרחית.

דף נט

**ואי בעית אימא אי סבירא לן הקפה ברגל דכולי עלמא לא פליגי דילפינן פנים מחוץ והכא בהא קא מיפלגי מר סבר הקפה ביד ומר סבר הקפה ברגל. ואבע"א דכולי עלמא הקפה ביד והכא בהא קא מיפלגי מר סבר ילפינן יד מרגל ומר סבר לא ילפינן. יש מי שהקשה מכאן על המנהג שנהגו בנר חנוכה לפנות משמאל לימין [מטעם 'כל פינות...'] – כמבואר במרדכי שבת סי' רסח בשם מהר"ם, ועוד], והלא משמע בגמרא שרק בהקפת רגל צריך לפנות לימין ולא בהקפת יד. ואכן יש סוברים שמתחיל בנר הימני תחילה והולך שמאלה [וכמו כתיבת כתבי הקדש – מימין לשמאל].
ומהרי"ל (בתשובה מ) כתב שיש לקיים המנהג כי לפי אפשרות אחת בגמרא גם בהקפת יד יש להקפיד על ימין תחילה לרבי יוסי הגלילי וסתם משנתנו (ע"ע במנהגי מהרי"ל חנוכה; או"ח תרעו, ה; צל"ח כאן; שו"ת צמח צדק או"ח סז; שבט הלוי ח"ו פג).**

לפי טעם זה יש לנהוג כן גם בהדלקת נרות שבת ויו"ט, להתחיל מהנר השמאלי כדי לפנות לימין. ולא שמענו זאת. ויתכן שלא אמרו אלא בנר חנוכה שהוא כנגד הדלקת המנורה במקדש, ועיקר הקפה זו לפנות לימין מצינו רק במקדש [או בדומה לו, במקדש מעט, כגון בעולה לבימה או הכהנים בדוכן וכד' – ע' או"ח קכח, יז קמא, ז].

רבי מאיר אומר: רבי אליעזר אומר, במקומו עומד ומחטא ועל כולן היה נותן ממעלה למטה חוץ מאותה שבאלכסון. לא נתפרש למה קבעו חכמים חובה מסוימת בדבר ולא השאירו הברירה ביד הכהן לעשות מה שירצה. ויש לשמוע מרש"י שבנתונה ראשונה אכן אין קפידא אלא שנותן בקרן שלפניו מלמעלה למטה בהכרח, ומפני כן יש קפידא שלא ישנה בצדדים במה שהתחיל. וגם זה לא נתפרש למה לא ישנה. ובטעמו של רבי יהודה פירש רש"י שברחוקות נוח לו מלמטה למעלה.
ואפשר שחכמים קבעו חובה לעשות מה שנוח לו שזוהו כבוד העבודה שלא תיעשה בשינוי אלא בדרך הנוחה. ואם כן טעמו של רבי יהודה נתפרש מרש"י ז"ל. וטעמו של רבי מאיר אפשר כי נוח לו לאדם לעשות בסדר שהתחיל (עפ"י חזון איש קבו ס"ק לח).

זעל כולן היה נותן ממעלה למטה חוץ מאותה שבאלכסון. רש"י פירש משום טירחת הכהן להיותו כפוף ופושט זרועו עד סוף המתנה. ולולא פירושו היה נראה שהטעם הוא מחשש התלככות הבגד, שהואיל והוא נכפף למרחוק, אם יתן ממעלה למטה יש לחוש שתתלכלך הכתונת בדם, על כן מתחיל מלמטה ועולה. ושאמרו 'כי היכי דלא ניתוסן מאניה' – קאי על שתי השיטות.

(ע"ב) 'לכפר לכפרה נתתיו ולא למעילה.' יש מי שפרש הדרשה, שהדם ניתן לכפרה והכפרה נחשבת צורך האדם ולא צורך גבוה הלכך אין שייך בו מעילה. [לעומת זאת דם בבהמת קדשים כשהיא חיה –

א. נתערב דם פר בדם שעיר – נותן אחת למעלה ושבע למטה לשם הפר וחזור ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם השעיר [ואין ליתן מתנה אחת שתעלה לו לכאן ולכאן – כי צריך מתחילה לכלות מתנות דם הפר ורק אחר כך להתחיל במתנות דם שעיר. וכלה מכפר את הקדש...]. כן אמר רבי ירמיה, ומשמע בגמרא שגם רבא חזר והודה לדבריו.

נתערבו לאחר שנתן אחת למעלה מן הפר – הסיק רבא: נותן שבע למטה לשם פר וחזור ונותן אחת למעלה ושבע למטה לשם שעיר.

הוא הדין כשנתערבו קודם מתנה אחרונה של הפר – נותן אחת למטה לשם פר, ואחת למעלה ושבע למטה לשם שעיר (כן גרסת ר"ח ורמב"ם; 'נתערבו לו במתנה אחרונה'. ולדינא הכל מודים בדבר. לקוטי הלכות).

ב. נתערבו לו כוסות דם הפר והשעיר – נותן וחזור ונותן שלש פעמים בכל עבודה ועבודה – אחת למעלה ושבע למטה מן הכוס האחד, ושוב אחת ושבע מהשני, ושוב אחת ושבע מהראשון, שבאופן זה מ'מה נפשך' קדמו מתנות פר לשעיר בכל סדר וסדר.

יש גורסים בדברי הרמב"ם (עיוהכ"פ ה,יא) שנותן ארבע פעמים. (ע' בשו"ת רדב"ז ח"ה אלף תקפה).

ג. מקצת דמים נתערבו ומקצתם לא נתערבו, כגון שנשפכו משני הדמים אל כוס אחת (רש"י. וערמב"ם ה,יב אופן אחר), ומקצת מהדם נשאר במזרקות – פשוט שיתן מהדמים שלא נתערבו. ודין הדם המערב בכוס – אמר רב פפא: הרי הוא 'דחוי' ויישפך לאמה [ואפילו לרבי אלעזר ברבי שמעון שאומר כוס עושה חברו 'שירים', דוקא כוס שיכול ליתן ממנו מתנות אבל כאן הלא אין ליתן מהתערובת]. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר: דינו כ'שירים' ונשפך על יסוד מערבי של מזבח החיצון [ואפילו לחכמים האומרים כוס עושה את חברו 'דחוי', כאן שונה מפני שלא דחאו בידים (ורש"י גרס: כאן שונה כי הדמים המערבים נתקבלו בשני המזרקות שנתן מהם המתנות)].

א. פסק הרמב"ם (עיוה"כ ה,יב) כרב פפא שדם התערובת נשפך לאמה.

ב. משמע בגמרא שאם הדמים המערבים נדחו להזאות ההיכל, אין נותנים מהם על המזבח הגם שמערבים לקרנות, שכל שאינו ראוי להזאות הפרוכת אין מערבים אותו לקרנות ולטהרו של מזבח (עפ"י חדושים ובאורים ועוד).

דפים נז – נח

נז. האם מערבים את דמי הפר והשעיר לצורך נתינתם על קרנות המזבח, אם לאו?

לסתם משנתנו, וכן סתמה הברייתא וכן סובר רבי יאשיה (ורבי יהודה במנחות כב), מערבים את הדמים לפני נתינתם על הקרנות; נותן דם הפר לתוך דם השעיר ואחר כך מערה את המלא לריקן כדי לערבם יפה יפה (ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב; וכפר אהרן על קרנתו אחת בשנה...). רבי יונתן אומר: אין מערבים לקרנות אלא נותן מכל דם בנפרד (בדומה לשאר המתנות. וילמד סתום מן המפורש. עפ"י תוס').

א. להלכה מערבים לקרנות (רמב"ם מעה"ק ה,יב). [הגם שבעלמא כתבו ראשונים שהלכה כרבי יונתן (מובא בשיטמ"ק ב"מ צד: שו"ת הרשב"א ח"ה רס ועוד), כאן גילה הכתוב לערב שנאמר 'וכפר אהרן על קרנתו אחת בשנה, כמבואר בברייתא ובגמ'. עתוס].

ב. גם למאן דאמר מערבים, אם לא עירב ונתנם בנפרד – נראה שיצא (עפ"י חזון איש).

ג. גם למאן דאמר אין מערבים לקרנות, מערבים להזאות אחרונות שהרי נאמר והזה על המזבח שבע פעמים – ואין להוסיף על שבע (עפ"י תוס' וש"ר. וכן מפורש בירושלמי).

דף נח

צח. האם קבלת הדם (ושאר עבודות כיו"ב) כשרים באופנים דלהלן?

א. הניח מזרק בתוך מזרק.

ב. הניח סיב בתוך מזרק.

א. שאל רמי בר חמא מרב חסדא: הניח מזרק בתוך מזרק וקבל בו את הדם, מהו. לפי לשון אחת שאלתו היתה האם מין במינו חוצץ אם לאו, וללשון אחרת היתה השאלה האם דרך שירות בכך. לפי לשון ראשונה הוכיח לו רב חסדא שעבודתו כשרה, ונדחתה הראיה. ושוב ניסו להוכיח שמין במינו חוצץ ודחו. ומבואר בסוגיא שדוקא כשמבטל את הדבר עד גמר העבודה (רש"י), או יש להסתפק, אבל כשאינו מבטלו – ודאי חוצץ, כגון שהיה עומד על גבי רגל חברו ועבד – עבודתו פסולה שאין חברו מבטל את רגלו.

ולפי לשון אחרונה הוכיח לו רב חסדא מתנא דבי רבי ישמעאל שדרך שירות בכך (ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש – שני כלים ושירות אחד).

א. כתבו התוס' שלא נסתפקו משום חציצה אלא כשאוחז הכלי בתחתיתו, אבל אם אוחזו בשפתותיו והרי הוא משמש כבית-יד למזרק הדם – אפילו בשאינו-מינו כשר, לפי מה שאנו נוקטים לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה. ואילו ריצב"א סובר שבכל ענין יש לפסול משום חציצה, שנאמר ולקח הכהן – בעצמו של כהן.

ב. משמע שלפי הלשון השניה ודאי אין כאן חציצה – משום שמין במינו אינו חוצץ (עפ"י ר"ה; כסף משנה; רש"ל ורש"א שבת צג:). וכן יש אומרים בדעת רבא (בסוכה לו:). שמין במינו ודאי אינו חוצץ (עתו"י ותורא"ש. אך יש מחלקים בין קדשים לחולין. עריטב"א). וכן הלכה, שמזרק בתוך מזרק כשר כי דרך שירות בכך ומין במינו אינו חוצץ (עפ"י רמב"ם פסוה"מ א, כא. ודוקא בכגון זה שמבטלו עד שעת גמר העבודה – ע' במאירי ורבנו אליקים. וע"ע בפירוש הרא"ש תמיד ה, ד שנראה לכאורה מפשט דבריו שמזרק בתוך מזרק חוצץ).

ג. נראה שאם לקח מזרק בתוך כלי חול, ודאי חסר כאן דין 'כלי שרת' ועבודתו פסולה, הגם שמין במינו אינו חוצץ ולקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה (עפ"י חזו"א מנחות כב, ז).

ב. הניח סיב בתוך מזרק וקבל בו את הדם – נסתפק רמי בר חמא אם הסיב חוצץ או שמא כיון שהדם מחלחל אינו חוצץ. ורב חסדא רצה לפשוט שאינו חוצץ, ממה שנינו כיוצא בזה לענין מי חטאת. ודחו שיש לחלק בין מים לדם שהוא סמיך. ויש אומרים כך פשט לו: בדם כשר ובקומץ פסול.

וכן הלכה. יש מפרשים 'בקומץ' – כשהסיב נתון בכלי שנותן הקומץ לתוכו (רש"י). ויש מפרשים: בכלי שממנו קומצים (רמב"ם). ואין כאן מחלוקת בדין אלא בשני האופנים פסול (עפ"י לחם משנה; לקוטי הלכות).

דפים נח – נט

שנט

צט. מהו סדר עבודת הכהן לאחר שהזה מן הדם על הפרוכת?